

HAZAR HAVZASI ENERJİ KAYNAKLARININ JEOSTRATEJİK ÖNEMİNE GENEL BAKIŞ: TÜRKİYE, AVRUPA BİRLİĞİ VE ULUSLARARASI PETROL ŞİRKETLERİ

Ertan EFEGİL⁴

Sibel ÖZSAVAŞ⁵

Özet: Hazar Havzası enerji kaynakları tarih boyunca büyük devletlerin emperyalist politikalarının gündeminde yer almıştır. Orta Asya bölgesinde enerji rezervleri, muhtemel ve bulunan rezerv miktarı olarak bakıldığında oldukça önemli bir yere sahiptir. Hazar Havzası içerdiği zengin petrol ve doğalgaz kaynakları açısından 21.yüzyılın enerji üretiminin odak noktası olarak görülmektedir. Hazar havzası hem devletler hem de devlet dışı örgütlenmeler için önemli bir kilit noktasıdır. Günümüzde Hazar Havzasındaki enerji kaynaklarının paylaşımı konusunda ortaya çıkan mücadeleler halen devam etmektedir.

Hazar havzasındaki en önemli kültürel etki ve siyasi güce sahip ülke Türkiye'dir. Türkiye'nin Hazar Havza'sıyla ilgili izlediği politika ve bölgenin Türkiye açısından önemine de bu makalede yer verilmiştir. Enerji ihtiyacının çok büyük bir kısmını ithal eden Türkiye, bölge kaynaklarına yakınlığından ötürü, dünya enerji sektöründe gözle görülür bir konuma sahip olmak istemektedir.

Türkiye gibi, Avrupa Birliği, 2030 yılında enerji ihtiyacının yaklaşık yüzde 70'ini ithal etmek zorunda kalacaktır. Bu durumda, Birliği dış enerji kaynaklarına yönelmesine neden olmaktadır. Artan enerji talebi nedeniyle, bölgede 35 Avrupalı, 26 Kuzey Amerikalı, 15 yerel ve Rus ve 1 tanede Çin menşeli olmak üzere 93 uluslar arası petrol şirketi yatırım yapmıştır. Sonuçta, bölgedeki enerji kaynaklarının dünya piyasasına arzı konusunda, devletlerin ticari zihniyetle düşünerek, işbirliği içerisinde hareket etmesi gerekmektedir.

Buna ek olarak ihtiyaç duyulan enerjinin kesintisiz olarak tedarik edilmesinin sağlanması için Hazar Havzası ve Orta Asya enerji ham madde kaynaklarının çokluluğu hatları politikası bağlamında Avrupa'ya taşınması gelecekte enerji sıkıntısı yaşamayı muhtemel olan Avrupa Birliği açısından öneme sahiptir.

Anahtar Kelimeler: Hazar Enerji Kaynakları, Petrol, Avrupa Birliği, Türkiye, Uluslar arası Petrol Şirketleri

JEL Kodu:Q49

⁴ Doç. Dr. Sakarya Üniversitesi, İİBF Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi, eefegil@hotmail.com.

⁵ Uluslararası İlişkiler Uzmanı, Sakarya Üniversitesi, İİBF Uluslararası İlişkiler Bölümü Doktora Öğrencisi, sibelozsavas@hotmail.com.

GEO-STRATEGIC IMPORTANCE OF THE CASPIAN SEA BASIN ENERGY RESOURCES OVERVIEW: TURKEY, THE EUROPEAN UNION AND INTERNATIONAL OIL COMPANIES

Abstract: Throughout the history, the Caspian Sea energy basin occupied an important place in the agenda of the policies of the imperialist powers. Concerning its proven and possible energy reserves, it is hardly surprising that the region has a considerable place in the world energy sector. Caspian Basin seems as a focus point of energy production in 21th century with its substantial oil and natural gas reserves. Basin is important key for both governments and outer organizations. Nowadays those struggles still continue. The high resources cannot be misspelled and sharing of these resources is still producing big problems.

Turkey is the country with the biggest cultural influence and political power in the Caspian Sea basin. Turkish policies and the importance of Caspian Basin for Turkish benefits have taken place in this article. Turkey, which imports a large part of its energy demand, due to its proximity to the region wants to have a visible location in the world's energy industry.

Like Turkey, the European Union due to its increasing demand for the energy resources (nearly 70% of its demand will be imported in 2030) has focused on the external energy resources. Because of increasing world energy consumption, in order to exploit the regional oil and natural gas reserves, now 93 international oil companies (35 from Europe, 26 from North America, 15 from local states and Russia, 1 from China and others) operate in the region.

Furthermore in possible event of future energy scarcity, transportation of the raw material resources to Europe with multiple pipeline policy from Middle Asia and Caspian Basin for the need of the supply of continuous energy demand, has a big significance.

Keywords: Caspian Sea Resources, Oil, European Union, Turkey, International Oil Companies

Giriş:

Baharat, madenler, petrol ve doğal gaz gibi hammadde kaynakları, tarih boyunca devletlerarasında sürtüşmelere, çatışmalara ve savaşlara sebep olmuştur. Emperyalizme sebep olan ve hammadde kaynaklarına hâkimiyet kurma politikaları, yıllardır bazı toplumların zenginleşmesine, diğerlerinin de oldukça fakirlik içerisinde yaşamasına neden olmuştur. Bu sayede devletler, sömürgeci ve sömürgeleştirilmiş toplumlar olarak ayrılmışlardır.

Bu politikalardan nasibini, Orta Asya ve Kafkas devletleri de almıştır. Batı'ya doğru genişleyemeyeceğini anlayan Rusya Çarlığı, sıcak denizlere ulaşma, askeri açıdan çok önemli bir coğrafi alanı keşfetme ve bölge kaynaklarını (pamuk, madenler ve zamanla petrol ve doğal gaz) kendi imkânları için kullanma amacıyla 1552 yılından itibaren bölgeyi askeri olarak işgal etmeye ve yeni yerleşim yerleri açarak, bölgedeki nüfus yapısını değiştirmeye başlamıştır. İngiliz İmparatorluğu da, güneyden gelerek, en önemli sömürgesi olan Hindistan ile bağlantısını kesintisiz sağlamak için bölgeyle ilgilenmeye başlamıştır. Bu tür rekabet, İkinci Dünya Savaşı boyunca da sürmüştür. Her ne kadar Orta Asya ve Kafkaslar Sovyetler Birliği hakimiyeti altında olsa da, bu sefer Almanların işgalini engellemek için İngiltere ve Sovyetler Birliği, İran'ı kontrolleri altına almışlardır.

Sovyetler Birliği'nin yıkılmasıyla birlikte, Orta Asya ve Kafkasya yeniden jeostratejik rekabet alanı haline gelmiştir. Bir yanda Rusya, İran, Ermenistan ve Çin'in dahil olduğu Kuzey-Güney eksenini, diğer yanda da ABD, Avrupa Birliği ve Türkiye'nin bulunduğu Doğu-Batı eksenini arasında bir rekabet ortaya çıkmıştır.

Aslında bölgedeki enerji kaynakları düşünüldüğünde, Hazar Havzası enerji kaynakları için jeostratejik rekabetin yaşanması olağandır. Öncelikle Asya başta olmak üzere, Avrupa Birliği ve ABD coğrafyasında petrole duyulan ihtiyaç her geçen yıl hızla artmaktadır. Bölgedeki kaynaklar, her ne kadar Ortadoğu ile kıyaslanmayacak düzeyde olsa bile, yine de ortaya çıkabilecek enerji arzı açığına kapatabilecek düzeydedir. Zaten artan petrol ve doğal gaz fiyatları, azalan arz ve artan talep, bölge kaynaklarına devlet kurumları ile uluslararası petrol şirketlerinin yatırımlarını artmıştır.

Bu bağlamda, mevcut çalışmada, öncelikle bölgenin jeostratejik önemi ve enerji kaynaklarının rezerv durumu izah edilecektir. Ardından Türkiye'nin enerji politikası ortaya konulacaktır. Avrupa Birliği'nin artan petrol ve doğal gaz talebi özetlendikten sonra, bölge enerji kaynaklarına yatırım yapan uluslar arası petrol şirketlerinin faaliyetleri hakkında bilgiler verilecektir.

1. Sovyetler Birliği'nin Yıkılmasıyla birlikte, Hazar Havzası Enerji Kaynaklarının Yeniden Dünya Siyasetinin Gündemine Gelmesi

19. Yüzyıldan itibaren hidrokarbon enerji kaynaklarına sahip olmak, üretimini elde tutmak ve taşıma güzergahlarını denetim altına almak büyük devletlerin temel amaçları arasında olmuştur (Özalp, 2004). Bu düşüncelere uygun olarak, Sovyetler Birliği döneminde tamamen dışarıya kapalı ve Sovyet hakimiyetinde olan Hazar enerji havzası, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra bölge dışı aktörlere açık hale gelmiştir. Hazar petrolünün yabancı sermayeye açık hale gelmesi 19. Yüzyıl sonlarında olmuştur. Bu bağlamda, büyük devletler, bölge kaynaklarına ilişkin olarak, jeopolitik emperyalizm anlayışına uygun politikalar gütmüşlerdir. Bilindiği üzere, 19. Yüzyılda, Rusya Çarlığı ile İngiliz İmparatorluğu arasında, Büyük Oyun oynanmıştır. Bu devletler, Orta Asya'da üstünlük kurma mücadelesiyle, bölge kaynaklarını da kendi kontrolleri altına almak için bölgeyi işgal etme yarışına girmişlerdir. Fakat politikalarında başarısız olduklarını anlayınca, Afganistan'ı tampon bölge olarak benimsediler ve mevcut konumlarını korumayı tercih ettiler. İkinci Dünya Savaşı sırasında, Adolf Hitler, Alman orduları için ihtiyaç duyulan enerji kaynaklarını sağlayabilmek için Kafkaslar'a ve Irak'a doğru askeri harekât başlatma niyetindeydi. Bunun üzerine, Ruslar ile İngilizler, İran'ı işgal ettiler. İkinci Dünya Savaşı sonrasında, İranlı Musaddık rejimi de, petrol alanlarını millileştirdiği için, CIA'nin desteğiyle, İranlı muhalif gruplar tarafından yönetimden uzaklaştırıldı.

Sovyetler Birliği'nin yıkılmasıyla birlikte, Hazar enerji kaynakları, yeniden dünya siyasetinin en önemli konularından birisi haline geldi. Yeniden büyük devletler, bölge kaynaklarını kendi kontrolleri altına alma konusunda sömürgeci politikalar gütmeye başladılar. Halen daha bu devletler, bölge kaynaklarının dünya pazarlarına akışının kimler tarafından kontrol edileceği sorusuna cevap aramaktadırlar. Amerikalı ve Rus jeostratejistler olan Zbigniew Brzezinski'nin "Büyük Satranç Tahtası" çalışması ve Aleksandır Dugin'in "Rus Jeopolitiği Avrasyacı Yaklaşım" isimli ciddi akademik çalışmaları da bölgenin önemi ve kaynaklarının kontrolü konusundaki önemi ortaya koymaktadır. Özellikle Avrasyacı anlayışa sahip Rus politikacılarının görüşlerine benzer düşünceler savunan Rus akademisyenler, Rusya'yı Avrasya coğrafyasının lideri ve bölgeyi de Rusya'nın arka bahçesi olarak ifade ettiler. Diğer taraftan, Amerikalı bilim adamları da, demokratikleşme, ulus-inşası ve devletleşme süreçlerine ağırlık vererek, bölge devletlerinin tam bağımsızlığı konusunu ön plana çıkardılar. Bu nedenle, doğu – batı enerji koridorunun inşası konusuna öncelik verdiler. Çünkü bu hattın,

bölge devletlerinin kalkınmasına doğrudan katkı yapacağını ve Rusya'nın bölge üzerindeki etkisinin azalacağını düşünüyorlardı (Yüce, 2006).

Bu akademik düşüncelere paralel olarak, Amerikalı ve Rus siyasetçiler, bölgenin, kendilerinin ve kendi firmalarının etkisi altına girmesi yönünde yayılcı politikalar izlediler. Türkiye, Avrupa Birliği, İran, Çin, Hindistan ve Pakistan gibi bölge ülkeleri ise, bölge kaynaklarını, özgürce ve kesinti olmaksızın ithal etmeyi arzu ediyorlardı. Özellikle Türkiye ve Avrupa Birliği, Nabucco ve Bakü-Tiflis-Ceyhan gibi Rusya'yı devre dışı bırakan ve Doğu – Batı enerji koridorunu hayata geçirecek uluslar arası projelere destek verdiler (Winrow, 2005:85).

Sonuçta, günümüze kadar bu düşünceler ışığında ve büyük devletlerarasındaki stratejik rekabet nedeniyle, birçok siyasetçi ve akademisyen, bölgedeki muhtemel gelişmeleri somut bir şekilde tahmin edebilmek ve bölgede oluşması muhtemel siyasi yapılanma hakkında fikir edinebilmek amacıyla, aşağıdaki sorulara cevap aramaya başladı.

1. Büyüyen enerji açığını kapatabilmek için, enerji ithal eden devletlerin ihtiyaçlarını, bölge kaynakları gerçekten karşılayabilecek midir?
2. Bölgeyi ve bölge kaynaklarını kim veya kimler kontrol altına alacaktır? Batılı güçler mi? Rusya mı? Çin mi? Veya hiçbir devlet hâkimiyet kuramayacak mı?
3. Bölge kaynaklarının dünya pazarına sevkini kim kontrol edecektir? Büyük güçlerden birisi mi? Büyük devletlerin bir kısmı mı? Veya Uluslar arası Petrol Şirketleri mi?

1.1. Bölge Kaynaklarının, Dünya Enerji Sektörü Açısından Stratejik Önemi

İlk soruyu cevaplandırabilmek için, Hazar havzasındaki ispatlanmış ve muhtemel petrol ve doğal gaz kaynaklarının, dünya genelindeki enerji kaynakları ile karşılaştırılması gerekmektedir.

Tablo 1: Dünya Geneli İspatlanmış Petrol Rezervleri (ülkelere göre) (milyar varil)

Bölge	BP Verileri	BP Verileri	EIA Verileri	EIA Verileri
	2007 (Milyar Varil)	2010 (Milyar Varil)	2007 (Milyar Varil)	2010 (Milyar Varil)
Suudi Arabistan	264,2	264,5	262,3	262,4
İran	138,2	137	136,27	137,62
Irak	115	115	115	115
Kuveyt	101,5	101,5	101,5	104
Birleşik Arap Emirlikleri	97,8	97,8	97,8	97,8
Venezuela	99,4	211,2	80,012	99,377
Rusya	73	77,4	60	60
Libya	43,7	46,4	41,464	44,270
Orta Asya (toplam)	161,7	171,1	132,252	139,023
Hazar Havzası İspatlanmış	48	48	38,25	38,25
Hazar Havzası Muhtemel Toplam	168			

Kaynak: BP Statistical Review of World Energy Full Report 2011 <http://www.bp.com> ve U.S. Energy Information Administration (EIA) <http://www.eia.gov> kaynaklarından yararlanılarak hazırlanmıştır. (Erişim Tarihi: 30.01.2012).

Tablo 2: Dünya Geneli İspatlanmış Petrol Rezervleri (bölgelere göre) (milyar varil)

Bölge	BP Verileri	BP Verileri	EIA Verileri	EIA Verileri
	2007 (Milyar Varil)	2010 (Milyar Varil)	2007 (Milyar Varil)	2010 (Milyar Varil)
Kuzey Amerika	70,8	74,3	212,879	NA
Orta ve Güney Amerika	123,5	239,4	102,798	124,640
Avrupa ve Avrasya	137,2	139,7	114,686	112,195
Orta Doğu	754,9	752,5	739,205	753,358
Afrika	126,9	132,1	114,073	119,114
Asya Pasifik	40,2	45,2	33,366	40,37
Orta Asya (toplam)	161,7	171,1	132,252	139,023

Kaynak: BP Statistical Review of World Energy Full Report 2011 <http://www.bp.com> ve U.S. Energy Information Administration (EIA) <http://www.eia.gov> kaynaklarından yararlanılarak hazırlanmıştır. (Erişim Tarihi: 30.01.2012).

Tablo 1'ye bakıldığında, BP verilerine göre 264,5 milyar varil petrol rezervine sahip Suudi Arabistan, dünya genelinde birinci sırada yer almaktadır. Suudi Arabistan'ı, 137,62 milyar varillik rezerviyle İran takip etmektedir. Hazar Havzası ülkeleri Azerbaycan, Kazakistan, Tükmenistan, Özbekistan ve Tacikistan'ın toplam ispatlanmış petrol rezervi, 48 milyar varil civarındadır. Bu rakam, Hazar Havzası petrolünün, dünya enerji sektörü açısından çok hayati önemde olmadığını göstermektedir. Fakat muhtemel rezervler, Orta Asya petrollerinin tümü ile birlikte ele alındığında mevcut durum radikal bir şekilde değişmektedir. Çünkü toplamda 209,7 milyar varil petrole sahip olan Orta Asya ve Hazar Havzası, bir anda, İran, Irak, Kuveyt ve Birleşik Arap Emirliklerinin rezervlerinden daha fazla rezerve sahip bölge haline gelmekte ve tabloda ikinci sıraya yükselmektedir. Bu durumda, Kuzey Denizi, Orta Doğu ve Rusya petrolüne alternatif enerji kaynağı olarak ortaya çıkan bölgenin, yakın gelecekte dünya enerji arzı açısından hayati rol oynaması yüksek ihtimal dâhilindedir.

Tablo 2'e baktığımızda, BP verilerine göre 752,5 milyar varillik petrol rezerviyle, Orta Doğu bölgesinin, dünya petrol rezervleri açısından hayati konumda olduğunu kolayca görmek mümkündür. Orta Doğu bölgesini, 139,7 milyar varil rezerviyle, Avrasya-Avrupa coğrafyası takip etmektedir. Orta ve Güney Amerika bölgesinin rezerv miktarı, 239,4 milyar varildir. Bu bölgenin önünde, 132,1 milyar varillik rezerviyle Afrika gelmektedir. Ancak 171,1 milyar varil toplam petrol rezervine bakıldığında, Orta Asya'nın önemi artmaktadır.

Küresel doğal gaz rezervleri incelendiğinde, 75,8 trilyon metreküp (Tmk) doğal gaz rezerviyle Orta Doğu bölgesi, petrol konusunda olduğu gibi, doğal gaz bakımından da en zengin bölgedir. Orta Doğu'yu, 63,1 Tmk rezerviyle, Avrasya-Avrupa coğrafyası takip etmektedir. Orta Doğu rezervlerinin, dünya genelindeki yüzdesi, 40,5'tir. Avrasya ve Avrupa'nın oranı ise, % 33,7'dir. Diğer bölgelerin rezerv miktarları ve yüzdeleri, bu iki bölgenin rezervlerinden oldukça azdır. Orta Asya bölgesinin ispatlanmış ve muhtemel doğal gaz rezervleri düşünüldüğünde, Hazar'daki rezervler, Kuzey Amerika, Avrupa ve Orta ve Güney Amerika'nın rezervlerinden daha fazladır. Orta Asya, Afrika ve Asya'nın rezervleri, aşağı yukarı birbirine yakındır. Bu rezervlere ilişkin istatistikî bilgilere göre, Orta Asya rezervleri % 39,9'dur.

Tablo 3: Dünya Geneli İspatlanmış Doğal Gaz Rezervleri (trilyon metreküp)

Bölge	BP Verileri		Oranı
	2007	2010	
			%
Kuzey Amerika	8,9	9,9	5,3
Orta ve Güney Amerika	7,4	7,4	4,0
Avrupa ve Avrasya	57	63,1	33,7
Orta Doğu	74,2	75,8	40,5
Afrika	14,6	14,7	7,9
Asya Pasifik	14,7	16,2	8,7
Dünya Geneli	176,7	187,1	100
Orta Asya (toplam)	66,4	74,6	39,9
Hazar Havzası İspatlanmış	7,4		6,8
Hazar Havzası Muhtemel	9		

Kaynak: BP Statistical Review of World Energy Full Report 2011 <http://www.bp.com> ve U.S. Energy Information Administration (EIA) <http://www.eia.gov> kaynaklarından yararlanılarak hazırlanmıştır. (Erişim Tarihi: 30.01.2012).

Tablo 4: Hazar Havzasının Doğal Gaz Rezervleri 2010 (trilyon metreküp)

Ülke	İspatlanmış	Muhtemel	Toplam
Azerbaycan	1,3	1	2,3
Kazakistan	1,8	2,5	4,3
Türkmenistan	8	4,5	12,5
Özbekistan	1,6	1	2,6
Toplam	12,7	9	21,7

Kaynak: BP Statistical Review of World Energy Full Report 2011 <http://www.bp.com> ve U.S. Energy Information Administration (EIA) <http://www.eia.gov> kaynaklarından yararlanılarak hazırlanmıştır. (Erişim Tarihi: 30.01.2012).

Tablo 4'e göre, bölgede en çok doğal gaz rezervine sahip ülke, Türkmenistan'dır. Türkmenistan, 8 Tmk doğal gaz rezervine sahiptir. 1,8 Tmk doğal gaz rezervi ile Kazakistan ve 1,6 Tmk rezervle Özbekistan, Türkmenistan'ı takip etmektedir. Azerbaycan'ın doğal gaz rezervi, 1,3 Tmk'tür. Bölgede ispatlanmış doğal gaz rezervi, 12,7 Tmk ve muhtemel rezerv ise, 9 Tmk'dir. Toplam rezerv miktarı ise, 21,7 Tmk'dir.

Tablo 5: Hazar Havzasının Petrol Rezervleri (milyar varil)

Ülke	İspatlanmış	Muhtemel	Toplam
Azerbaycan	7	32	44,5
Kazakistan	39,8	92	131,8
Türkmenistan	0,6	38	38,6
Özbekistan	0,6	2	2,6
Toplam	48	168	216

Kaynak: BP Statistical Review of World Energy Full Report 2011 <http://www.bp.com> ve U.S. Energy Information Administration (EIA) <http://www.eia.gov> kaynaklarından yararlanılarak hazırlanmıştır. (Erişim Tarihi: 30.01.2012).

Tablo 5'e bakıldığında, 39,8 milyar varil petrol rezerviyle, bölgede en çok rezerve sahip ülke, Kazakistan'dır. Azerbaycan ve Türkmenistan, bu ülkeyi takip etmektedir. Özbekistan'ın petrol rezervleri ise, bölge genelinde ciddi boyutta görünmemektedir.

1.2. Türkiye'nin Enerji Politikasına Genel Bakış

Günümüzde enerji güvenliği konusu, Türk dış politikası için temel konulardan birisini oluşturmaktadır. BP Dünya Enerji İstatistikleri Raporu'na göre Türkiye'de 2010 yılında 28,7 milyon ton petrol tüketilirken, 39 milyar metreküp doğalgaz tüketildi. 2009 yılına göre %1,7 oranında artış petrolde, %9,2 artış ise doğalgazda oldu. Bu oranlarla Türkiye petrolde dünyadaki toplam tüketimin %0,9'unu gerçekleştirirken, doğalgazda ise dünyadaki tüketimin %1,2'sine sahip olmuştur (BP Dünya Enerji İstatistikleri Raporu, 2011).

Türkiye'de 2010 yılında birincil enerji arzı 109,2 milyon TEP (ton eşdeğeri petrol) olarak gerçekleşmiştir. Birincil enerji arzının 32,4 milyon TEP'lik kısmı ise yerli üretimle karşılanmıştır (TBMM Plan ve Bütçe Komisyonuna Sunuş Metni, 2012). Türk karar vericileri, bu rakamı karşılamada, yerel kaynakların oranından endişe duymaktadır. Bu nedenle, Türkiye, acilen ve vakit kaybetmeden, enerji kaynaklarını tür ve ülke temelinde çeşitlendirmek ve Türk pazarına makul fiyatlarla kesintisiz bir enerji akışını güvence altına almak zorundadır. Bu durumdan ötürü, Türk karar vericileri, enerji konusunu, dış politikanın ve ulusal güvenliğin öncelikli sorunu olarak kabul etmektedirler (Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı Bütçe Sunumu, 2005).

Türkiye, OECD ülkeleri içerisinde geçen 10 yıllık dönem içerisinde enerji talep artışının en hızlı gerçekleştiği ülke durumundadır. Aynı şekilde ülkemiz, dünyada 2002 yılından bu yana elektrik ve doğalgazda Çin'den sonra en fazla talep artış hızına sahip ikinci büyük ekonomisi olma özelliğini taşımaktadır (TBMM Plan ve Bütçe Komisyonuna Sunuş Metni, 2012). Diğer bir taraftan Türkiye oldukça avantajlı bir coğrafyada yer almaktadır. Ülkemizin Ortadoğu, Hazar Bölgesi ve Orta Asya gibi dünyanın ispatlanmış petrol ve doğalgaz rezervlerince zengin kaynak ülkelere coğrafi olarak yakın bir konumda bulunması, kaynak ülkeler ile tüketici ülkeler arasında doğal bir köprü oluşturmaktadır. Ayrıca Türkiye, enerji kaynaklarının ve taşıma güzergahlarının çeşitlendirilmesini sağlamaya yönelik projelerde önemli bir aktör olarak ortaya çıkmaktadır (TBMM Plan ve Bütçe Komisyonuna Sunuş Metni, 2012).

Gelecek 20 yıl içerisinde yaklaşık % 40 oranında artması beklenen dünya enerji tüketiminin büyük bir bölümünün içinde bulunduğumuz bölgeden karşılanması öngörülmektedir. Aynı zamanda dünya petrol rezervlerinin % 65'i ve doğalgaz rezervlerinin ise %71'inin Türkiye'yi çevreleyen Hazar Havzası ve Ortadoğu ile Rusya Federasyonu'nda bulunması da Türkiye'yi, gerek coğrafi, gerekse jeopolitik konumu açısından güçlendirmektedir. Ortadoğu ve Orta Asya'nın üretiminin dünya pazarlarına ulaşmasında ise Türkiye hem bir köprü hem de bir terminal olma özelliği taşımaktadır (TBMM Plan ve Bütçe Komisyonuna Sunuş Metni, 2012).

Enerji ihtiyacının ve jeostratejik konumunun teşvikiyle, Türkiye'nin enerji politikasının temel öncelikleri; yerli kaynaklara öncelik vermek, kaynak çeşitliliğini sağlamak, enerji verimliliğini arttırmak, serbest piyasa koşullarına tam işlerlik kazandırmak ve bu sayede yatırım ortamının iyileşmesini sağlamak, petrol ve doğalgaz alanlarında kaynak çeşitliliğini sağlamak, ithalattan kaynaklanan riskleri azaltacak tedbirleri almak, jeostratejik konumumuzu etkin kullanarak, enerji alanında bölgesel işbirliği süreçleri çerçevesinde ülkemizi enerji koridoru ve terminali haline getirmek, tabii kaynaklarımızın ülke ekonomisine katkısını arttırmak, maliyet, zaman ve miktar yönlerinden enerjiyi tüketiciler için erişilebilir kılmaktır (TBMM Plan ve Bütçe Komisyonuna Sunuş Metni, 2012).

Yukarıda da ifade edildiği gibi, jeostratejik konumundan, Orta Asya devletleri ile tarihsel, kültürel ve siyasi bağlarının sonucu kurduğu yakın ilişkilerden ve Avrupa Birliği ile sürdürdüğü tam üyelik müzakerelerine dayanarak, Türkiye, kendisini bölgenin enerji koridoru ve Doğu Akdeniz bölgesinin enerji terminali olarak görmektedir (İpek, 2006: 1-17).

Sonuçta, Türkiye, dünya enerji sektörünün, yeni, önemli ve etkili aktörü olmayı planlamaktadır. Çünkü uluslararası petrol ve doğal gaz boru hatlarının inşası sonucunda, 2012 yılında, dünya enerji kaynaklarının % 6 ila 7'si, Türkiye toprakları üzerinden dünya pazarına

akacaktır ve Ceyhan, Doğu Akdeniz bölgesinin enerji merkezi ve petrol çıkış terminali olacaktır. Aynı zamanda, Türkiye, Norveç, Rusya ve Cezayir'in ardından, Avrupa'ya enerji sağlayan dördüncü ana damarı haline gelecektir (Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı Bütçe Sunuş Konuşması, 2009; Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı Faaliyet Raporu, 2007; Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı Faaliyet Raporu, 2006).

Bu düşünce yapısından ötürü, Türkiye, uluslararası petrol boru hatlarının inşasını hararetle desteklemektedir. Çünkü bu boru hatları, Türkiye'nin dünya enerji sektöründeki ve dünya politikasındaki konumunu güçlendirecektir.

Günümüzde Türkiye, aşağıda belirtilen uluslararası boru hatlarının inşasına ve geliştirilmesine odaklanmıştır:

1. Bakü – Tiflis – Ceyhan petrol boru hattı,
2. Samsun – Ceyhan petrol boru hattı,
3. Hazar geçişli doğal gaz boru hattı,
4. Bakü – Tiflis – Erzurum doğal gaz boru hattı,
5. Güney Avrupa doğal gaz zinciri projesi,
6. Arap doğal gaz boru hattı,
7. Irak'ın doğal gaz kaynaklarının uluslararası piyasalara sunulması (Botaş, 2009).

Bu düşünceler ışığında, Güney Kafkasya Türkiye'nin enerji politikalarında çok özel bir yer işgal etmektedir. Çünkü bölge, doğu-batı ve kuzey-güney enerji koridorlarının kavşağında yer almakta olup, Soğuk Savaş sonrası dönemde inşa edilmesi düşünülen enerji ve taşımacılık güzergâhlarının merkezindedir. Türkiye, bölgede, istikrarı, barışı ve refahı görmek istemektedir. Bu nedenle, Türk karar vericileri, uluslararası petrol boru hatlarının, bölgeye doğrudan, somut ve etkin bir şekilde tesir edeceğini düşünmektedir. Çünkü bu projeler, bölgesel istikrarı ve ekonomik kalkınmayı sağlarken; bölge devletleri arasında oluşacak karşılıklı bağımlılık, bölge devletlerini, sorunlarına barışçıl yöntemlerle çözüm bulma konusunda teşvik edecektir. Orta Asya bölgesi de, enerji politikasında öncelikli konuma sahiptir. Türk siyasetçilere göre, bölge kaynakları, dünya enerji açığının karşılanması için alternatif oluşturmaktadır (Dışişleri Bakanlığı, 2009).

Ancak Türkiye'nin enerji politikasının önünde bazı engeller bulunmaktadır. Öncelikle, büyük devletlerarasında yaşanan jeostratejik rekabet, bu projelerin zaman geçirmeden inşası konusunu engellemektedir. Örneğin, ABD, İran'ın enerji kaynaklarını dünya pazarına aktaracak boru hatları projelerine karşı çıkmakta ve/veya İranlı firmaların ortak olduğu projelere mali destek verilmesini engellemektedir. Aynı şekilde, Rusya'da doğu-batı enerji koridorunun gerçekleşmemesi için çaba göstermektedir (Bilgin, 2005).

İkinci olarak, boru hatlarının güvenliği konusu da, halen bir sorun olarak ortada bulunmaktadır. Örneğin, Güneydoğu Anadolu bölgesi, PKK'nın terörist eylemlerinden ötürü, halen güvenli değildir. Dağlık – Karabağ sorunu nedeniyle, Güney Kafkasya'da, Azeriler ile Ermeniler arasında çatışma ortamı bulunmaktadır. Güney Osetya sorunu ve Rusya'nın müdahaleleri de, bu örnekleri çoğaltmaktadır (İpek, 2006: 1-17).

Üçüncü olarak, projeler, ciddi ve ağır mali yükümlülükler içermektedir. Her ne kadar bölge enerji sektörünün ticari hacmi 5 ila 6 trilyon dolar olarak karşımıza çıksa da, yine de projelerin hayata geçirilmesi konusunda, birden fazla şirketin, işbirliği yapması gerekmektedir. Bu durumda, ticari ortakların ve devletlerin, bir metin üzerinde anlaşması zaman almakta ve bu da nihai belgenin imzalanmasını geciktirmektedir. Örnek olarak,

Nabucco projesi verilebilir. Halen daha taraflar, anlaşmanın son hali üzerinde uzlaşmaya varmaya çalışmaktadır.⁶

1.3. Avrupa Birliği'nin Enerji Politikasına Genel Bakış

Avrupa Birliği, 450 milyonluk nüfusuyla, dünyada önemli bir enerji pazarıdır ve her geçen yıl Birliğin enerji kaynaklarına ihtiyacı artmaktadır.⁷ Önümüzdeki 20 ila 30 yıl içerisinde, Birliğin enerji ihtiyacının % 70'inin, ithal kaynaklarla karşılanması beklenmektedir. Günümüzde ise, Birliğin dış kaynağa bağlılık oranı, % 50'dir. Enerji ihtiyacının büyük bir kısmını, Rusya, Norveç ve Cezayir'den karşılayan Birliğin doğal gaz ithalatının, önümüzdeki 25 yıl içerisinde, % 80 oranında artması beklenmektedir (Avrupa Birliği, 2008).

Tablo 6: Birliğin Petrol ve Doğalgaz Tüketimi (2004)

İthal edilen ülke	Doğal gazda payı (%)	Petrolde payı (%)
Rusya	24	27
Norveç	13	16
Orta Doğu		19
Cezayir	10	
Kuzey Afrika		12
Yerel Üretim	46	21
Diğer Bölgeler	7	5

Kaynak: Avrupa Birliği, "An external policy to serve Europe's energy interests", S160/06.

Artan enerji ihtiyacından ötürü, Birlik yetkilileri için, enerji güvenliği, sürdürülebilir kalkınma ve rekabet kavramları arasında doğrudan bir bağlantı bulunmaktadır ki bu kavramlar, Avrupa halkının yaşamının temel direklerini oluşturmaktadır. Aynı zamanda, enerji kaynaklarına kesintisiz erişim anlamına gelen enerji güvenliği ise, Avrupa halkı için hayati önem arz etmektedir ve bu nedenle Birlik, enerji kaynaklarının çeşidini ve ithal ettiği ülkelerin sayısını arttırmak zorundadır.

Dış enerji güvenliğini sağlamlaştırmak amacıyla, Birlik, aşağıdaki hedefleri benimsemiştir:

1. Üçüncü ülkeler ile enerji alanında işbirliğini sağlayarak, enerji sektöründe şeffaflığı ve iyi yönetimi geliştirmek,
2. Üretici ülkelerin üretim ve ihracat kapasitelerini arttırmalarına ve üretici ile transit ülkeler arasında enerji taşımacılık altyapısının güncellenmesine ve geliştirilmesine yardımcı olmak,
3. Üçüncü ülkelerde Avrupalı firmaların yatırım yapmalarını teşvik etmek,
4. Üretici ülke temelli olarak enerji ithalatını çeşitlendirmek.

Bu bağlamda, Birlik üyeleri için, Hazar bölgesi ve Orta Asya enerji kaynaklarının Avrupa pazarına kesintisiz olarak sunulması amacıyla inşası planlanan doğu-batı enerji koridoru hayati önem arz etmektedir. İkili düzeyde, Birlik, yukarıdaki hedeflerini hayata geçirmek için, şu adımları atmayı planladı:

1. Rusya ile enerji alanındaki karşılıklı bağımlılığı muhafaza etmek,
2. Norveç ile stratejik ortaklığı sürdürmek,

⁶Bölgedeki petrol ve doğal gaz kanıtlanmış ve muhtemel rezervleri, dünya piyasalarındaki değerleri üzerinden hesaplanınca, metindeki rakama ulaşmak mümkündür. Detaylı bilgi için bakınız: Ertan Efeğil ve Elif Hatun Kılıçbeyli, *Yakın Dönem Güç Mücadeleleri Işığında Orta Asya Gerçeği*, İstanbul: Gündoğan Yayınları, 2003.

⁷Dünya genelinde enerjiye talebin, 2030 yılında yaklaşık % 60 ve küresel petrol talebinin ise, her yıl % 1,6 oranında artması beklenmektedir. Detaylı bilgi için bakınız: Avrupa Birliği, "An external policy to serve Europe's energy interests", s.160/06.

3. Türkiye'nin enerji merkezi haline gelmesine yardımcı olmak,
4. Ukrayna ile imzaladığı Karşılıklı Anlaşım Muhtırası'nı hayata geçirmek,
5. Kuzey ve Kıta Afrika, Kafkasya, Hazar Havzası, Orta Asya, Orta Doğu, Körfez ve Latin Amerika ülkeleri ile enerji alanda karşılıklı işbirliğini geliştirmek ve
6. Küresel enerji sorunlarına ilişkin ortak tutum belirlemek amacıyla, enerji tüketen ABD, Japonya, Çin ve Hindistan gibi ülkeler ile karşılıklı diyalogu ve işbirliğini geliştirmek.

Bu amaçlar doğrultusunda, Avrupa Birliği, aşağıda belirtilen ve hayata geçirmeye gayret ettiği projeleri, kendi enerji güvenliği için öncelikli konular olarak görmektedir:

1. Baltık bölgesine ilişkin enerji planını geliştirmek,
2. Hazar ve Orta Doğu kaynaklarını Birliğe aktaracak Güney Gaz Koridoru'nu hayata geçirmek,
3. Akdeniz enerji hattını tamamlamak,
4. Merkezi, Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri ile Birlik arasındaki Kuzey – Güney gaz ve elektrik hattını geliştirmek ve
5. Kuzey Denizi sahası için yeni projeler hazırlamak.⁸

Türkiye ve Avrupa Birliği örneklerinde de görüldüğü gibi, enerji kaynakları, giderek artan şekilde dünya politikasının öncelikli konularından birisini oluşturmaktadır. Çünkü önümüzdeki 15 yıl içerisinde dünya genelinde enerji tüketiminin % 60 oranında artış göstermesi beklenmektedir.

1.4. Bölgede Faaliyet Gösteren Uluslar Arası Petrol Şirketlerinin Durumunun Analizi

İkinci ve üçüncü sorulara cevap verebilmek için, aslında uluslar arası petrol şirketlerinin bölgedeki faaliyetlerini incelemek gerekir.

Tablo 7: Bölgelere Göre Uluslararası Petrol Şirketlerinin Dağılımı

Bölge	Firma Sayısı	Yüzdesi (%)
Avrasya	14	13,2
Avrupa	35	33
Orta Doğu	6	5,6
Kuzey Amerika	26	24,5
Asya	8	7,5
Latin Amerika	1	0,9
Bilinmeyen	12	11,3
Toplam	106	100

Kaynak: BP Statistical Review of World Energy Full Report 2011 <http://www.bp.com> , U.S. Energy Information Administration (EIA) <http://www.eia.gov>, Mert Bilgin, (2005). *Avrasya Enerji Savaşları*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık kaynaklarından yararlanılarak hazırlanmıştır. (Erişim Tarihi: 30.01.2012).

⁸ Avrupa Birliği, "An external policy to serve Europe's energy interests", age.

Tablo 7'ye göre, yaklaşık 25 uluslar arası projede, 106 uluslar arası petrol şirketi yer almaktadır. Bu firmalardan 26'sı, Kuzey Amerika; 35'i de, Avrupa menşelidir. Batılı firmaların toplam firmalara göre oranı, % 57,5'tir. Yerel firmaların (Rus, Türkmen, Kazak ve Azeri menşeli) sayısı, sadece 14'tür ve bu firmaların genele oranı, % 13,2'dir. 6 Ortadoğu, 8 Asya ve 1 Latin Amerika kökenli firmada, bölgede faaliyet göstermektedir.

Tablo 8: Firmaların, projelerin hisselerinin % 50 ve fazlasına sahip olma durumları

Ülke	Proje Sayısı	%
Rusya	4	18,18
ABD	16	72,72
Çin	1	4,54
Japonya	1	4,54
Toplam	22	100,00

Kaynak: BP Statistical Review of World Energy Full Report 2011 <http://www.bp.com> U.S. Energy Information Administration (EIA) <http://www.eia.gov> (Erişim Tarihi: 30.01.2012).

Tablo 8 incelendiğinde, 22 proje arasında, Rus firmalarının, sadece 4 projede, % 50 ve üzeri hisseye sahip olduğu görülmektedir. Fakat % 72'lik oranıyla Amerikalı firmalar, bölgedeki 16 uluslar arası projede yegâne karar verici konumdadırlar. Sadece iki projede, Çin ve Japon firmaları, karar verici konumda görünmektedir.

Tablo 9: Batılı firmaların yer aldığı proje sayıları

	Proje Sayısı	%
Batılı	21	84,00
Batılı Olmayan	4	16,00
Toplam	25	100,00

Kaynak: BP Statistical Review of World Energy Full Report 2011 <http://www.bp.com> , U.S. Energy Information Administration (EIA) <http://www.eia.gov> kaynaklarından yararlanılarak hazırlanmıştır. (Erişim Tarihi: 30.01.2012).

Firmaları, Batılı ve Batılı – olmayan diye iki gruba ayırdığımızda, karşımıza şu sonuç çıkmaktadır: Batılı firmalar, uluslar arası projelere, ağırlıklı olarak hâkim konumdadır. Batılı firmalar, 25 projenin 21'inde ticari hisseye sahip iken; Batılı olmayan firmaların dâhil olduğu proje sayısı ise, sadece 4'tür. Bu durumda Batılı firmaların oranı % 84 iken; Batılı olmayanların oranı ise, sadece % 16'dır.

Tablo 10: Menşei Ülkelerine Göre Firmaların Projelerdeki Durumu

Ülke	Sayı	Oran
Rusya	8	7,2
Kazakistan	2	1,8
ABD	19	17,1
Türkmenistan	1	0,9
Azerbaycan	24	21,6
Türkiye	5	4,5
İtalya	4	3,6
İngiltere	13	13
Hollanda	1	0,9
Japonya	6	5,4
Norveç	4	3,6
Fransa	4	3,6
Çin	2	1,8
Kanada	7	6,3
Suudi Arabistan	1	0,9
Güney Kıbrıs	2	1,8
Birleşik Arap Emirlikleri	1	0,9
Hindistan	1	0,9
Portekiz	1	0,9
İspanya	1	0,9
Danimarka	1	0,9
Slovakya	1	0,9
Çek Cumhuriyeti	1	0,9
İran	2	1,8
Macaristan	1	0,9
Almanya	4	3,6
Toplam	110	100,00

Toplam proje sayısı, 30'dur.

Tablo 10'a bakıldığında, incelenen 30 uluslar arası projede, 110 uluslar arası petrol şirketi yer almaktadır. Bu projelerin 24'ünde, Azeri firmalarının hisse sahibi olması, yine de ABD menşeli firmaların üstünlüğünü engellemektedir. Çünkü yaklaşık 14 uluslar arası projede, ABD'li firmalar hisse sahibidir ve bu durumda ABD'li firmaların oranı % 17,1'dir. Bu

projelerde, 13 İngiliz firması faaliyet göstermektedir. İngiltere'den sonra, Rus firmaları, 8 projede yer almakta olup, bu nedenle % 7,2 oranına sahiptir. Hollandalı, İtalyan, Fransız ve Norveç menşeli firmalar, İngiliz ve Rus firmalarını takip etmektedir.

Tablo 11: Bölgede faaliyet gösteren firmaların bölge temelli dağılımı

Bölge	Ülke	Firma Sayısı
Ortadoğu	Suudi Arabistan	2
	İran	1
	Umman	1
	Katar	1
	Birleşik Arap Emirlikleri	1
Avrupa	Norveç	1
	İspanya	1
	İngiltere	14
	Hollanda	1
	Fransa	2
	Almanya	5
	Türkiye	2
	İtalya	2
	Güney Kıbrıs	2
	Çek Cumhuriyeti	1
	Macaristan	1
	Danimarka	1
	Slovakya	1
	Portekiz	1
Latin Amerika	Arjantin	1
Kuzey Amerika	Kanada	7
	ABD	18
Asya	Japonya	8
	Çin	1
	Hindistan	1
	Malezya	1
Avrasya	Türkmenistan	2
	Azerbaycan	1
	Kazakistan	6
	Rusya	6

Tablo 11'e göre, sadece Orta Doğu menşeli 6 firma bölge enerji sektöründe hizmet vermektedir. Ancak 35 Avrupalı ve 26 Kuzey Amerikalı şirket, uluslararası enerji projelerinde yer almaktadır. 15 yerel ve Rus firması, bölgede petrol ve doğal gaz araştırması yapmaktadır. Sadece 1 Çin menşeli firma, bölgede faaliyet göstermektedir. Sonuçta 93 firmanın % 65'i, Kuzey Amerikalı ve Avrupalı firmalardan oluşmaktadır.

Sonuç:

Yukarıdaki açıklamaların ışığında, aşağıdaki sonuçlara ulaşmamız mümkündür.

Öncelikle, ispatlanmış ve muhtemel petrol ve doğal gaz rezervleri birlikte düşünüldüğünde, Orta Asya bölgesi, dünya enerji sektörü açısından oldukça stratejik öneme sahiptir ve önümüzdeki dönemde bölge kaynakları, dünya enerji talebini karşılamada ciddi düzeyde katkıda bulunacaktır. İstatistikî verilere göre, 15 yıl içerisinde, dünya enerji talebi, % 60 oranında artacaktır. OPEC üyeleri, Rusya ve Kuzey Denizi sahası, yakın gelecekteki enerji talebini karşılayacak yeterli düzeyde üretim yapamayacaktır. Bu durumda, dünya genelinde enerji arzı açığı ortaya çıkabilecek, petrol ve doğal gaz fiyatlarında artış görülebilecek ve sonuçta dünya genelinde bütçe açıkları yaşanabilecektir. Bu durum, öncelikle ekonomik, ardından da sosyal sorunlara neden olabilecektir. Bu da, birçok ülkede, siyasi sorunların yaşanmasına yol açabilecektir. Bu durumun ortaya çıkmasına engel olmak için, Hazar havzası, alternatif enerji kaynağı olarak ortaya çıkmaktadır.

Tablo 12: Hazar Bölgesinin Petrol Üretimi (milyon ton)

Ülke	2001	2010	Oran %
Azerbaycan	15,0	50,9	1,3
Kazakistan	40,1	81,6	2,1
Türkmenistan	8,0	10,7	0,3
Özbekistan	7,2	3,7	0,1
Toplam	70,3	146,9	3,8

Tablo 13: Doğal Gaz Üretim Düzeyleri (milyon ton petrole eşdeğer)

Ülke	2001	2010	Oran %
Azerbaycan	4,5	13,6	0,5
Kazakistan	9,5	30,3	1,1
Türkmenistan	41,8	38,1	1,3
Özbekistan	46,8	53,2	1,8
Toplam	102,6	135,2	4,7

Kaynak: BP Statistical Review of World Energy Full Report 2011
<http://www.bp.com>, (Erişim Tarihi: 30.01.2012).

Tablo 12 ve 13 değerlendirildiğinde, yukarıdaki varsayım daha fazla güçlenmektedir. Azerbaycan, Kazakistan, Türkmenistan ve Özbekistan, 2001 yılında, dünya enerji sektörüne, 102,6 doğalgaz üretim düzeyi gerçekleştirirken, bu miktar 2010 yılında 135,2'ye yükseldi. Aynı şekilde toplam 70,3 milyon ton petrol 2001 yılında, toplam 146,9 milyon ton petrol ise 2010 yılında üretildi.

İkinci olarak, herhangi bir büyük devletin, bölge ülkelerini ve/veya bölge kaynaklarını kendi hâkimiyeti altına tek başına veya grup halinde alması mümkün değildir. Çünkü bölge, bu devletlerin mali, askeri ve teknik anlamda kapasitelerinin çok üzerinde yeraltı kaynaklarına sahiptir ve birçok bölge devleti – Avrupa Birliği, Güney Asya, Çin gibi – kendi iç enerji ihtiyaçlarını gidermek için bölge kaynaklarını kesintisiz ve başka devletten izin almaksızın ithal etmek istemektedirler. Aynı zamanda, bölge devletleri, hem doğu–batı hem de kuzey–

güney enerji nakil hatları üzerinden, birçok devlete yeraltı kaynaklarını ihraç etmek istemektedirler. Çok sayıda uluslar arası projelerin hayata geçirilmesi girişimlerinden ötürü, Batılı ve Rus firmaların tek başlarına ve kendi öz kaynaklarına dayanarak bu projeleri üstlenmeleri veya diğer ifadeyle ortaklık kurmadan işi yüklenmeleri mümkün görünmemektedir. Çünkü yeterli mali ve teknik kapasiteleri bulunmamaktadır.⁹ Bu nedenle, büyük petrol şirketleri, ticari faaliyetlerini garanti altına almak için diğer firmalar ile ticari ortaklıklar kurmak zorundadır. Aynı zamanda, petrol şirketleri gibi, yetersiz kapasitelerinden ötürü, Batılı ve Rus devletlerinin de, bölge kaynakları üzerinde hâkimiyet kurmaları olası değildir. Aynen petrol şirketleri gibi, bu devletlerde, bölge kaynaklarından faydalanabilmek için, diğer devletler ile işbirliği yapmak zorundadır.

Üçüncü olarak, yukarıdaki nedenlerden ötürü, Rusya'nın bölge üzerinde hâkimiyet kurması veya eski hâkimiyetini yeniden inşa etmesi zor görünmektedir. Bu nedenle, bölge devletlerinin, herhangi bir devletin kontrolü olmaksızın ve önümüzdeki dönemde serbestçe hareket etmeleri ve kendi çıkarları doğrultusunda dış politika hedefleri gütmeleri mümkün görünmektedir.

Dördüncü olarak, bölge ve bölge-dışı devletler, Orta Asya bölgesine ilişkin olarak daha gerçekçi ve daha rasyonel politikalar gütmek zorundadır. Diğer bir ifadeyle, bu devletler, ideolojik yaklaşımlardan uzak, karşılıklı çıkara dayalı, işbirliğini ve ticari kaygıları daha fazla gözeten, stratejik ve yayılmacı emellerden arındırılmış politikalar izlemek zorundadır.

Sonuç olarak, bölge kaynakları, dünya enerji sektörü açısından, hayati stratejik öneme sahiptir. Çünkü her geçen yıl dünya enerji talebi, yıllık % 8 oranında artış göstermektedir. Ancak küresel üretim, aynı oranda artmamaktadır. Diğer taraftan, tarihsel ilişkilerine dayanarak, Rusya'nın bölge üzerinde hâkimiyet kurması gerçekçi görünmemektedir. Batılı petrol şirketlerinin, bölge enerji sektöründe ağırlıklı olarak etkin oldukları görülmektedir. Yine de bu şirketler, doğru meslektaşları ile işbirliği yapmak zorundadır. Batılı, Rus, Çin ve diğer petrol şirketleri, güçlü devletlerin yapmak zorunda oldukları gibi, işbirliği içerisinde hareket etmek zorundadır. Aksi takdirde, jeostratejik rekabet uluslararası enerji nakil projelerinin hayata geçirilmesini geciktirecektir ki dünya genelindeki enerji açığını kapatmak için bu projelerin en kısa sürede tamamlanması gerekmektedir.

---

⁹ Örneğin, Mavi Akım projesine ilişkin olarak, Rusa Gazprom firması, projeyi hayata geçirebilmek için, Alman ve İtalyan bankalarının mali desteğini talep etmek zorunda kalmıştır. Aksi takdirde, bu projenin sadece Rus teknolojisi ve mali kaynakları ile hayata geçirilmesi mümkün görünmüyordu. Zaten uzun bir süre Gazprom şirketi, uluslar arası mali piyasalardan finansal destek aradı.

Ek 1: Bölgede Faaliyet Gösteren Firmaların İsimleri ve Menşeleri

Firma İsmi	Menşei Ülke	Bölge
Delta	Suudi Arabistan	Ortadoğu
Statoil	Norveç	Avrupa
Alberta Energy	Kanada	Kuzey Amerika
Japex	Japonya	Asya
Inpex	Japonya	Asya
Teikoku	Japonya	Asya
Itochu	Japonya	Asya
Mitsui	Japonya	Asya
Repsol	İspanya	Avrupa
British Petroleum	İngiltere	Avrupa
Royal/Dutch Shell	İngiltere/Hollanda	Avrupa
Chevron	ABD	Kuzey Amerika
TotalFinaElf	Fransa	Avrupa
OIEC	İran	Ortadoğu
Wintershall	Almanya	Avrupa
Amerada Hess	ABD	Kuzey Amerika
Devon Energy	ABD	Kuzey Amerika
Turkmenneft	Türkmenistan	Avrasya
Shell	İngiltere	Avrupa
Turkmengaz	Türkmenistan	Avrasya
Bridas	Arjantin	Güney Amerika
Amlon Şirketi	İngiltere	Avrupa
Snow Leopard Resources	Kanada	Kuzey Amerika
Snow Leopard International	Kanada	Kuzey Amerika
Exxon-Mobil	ABD	Kuzey Amerika
Lasmo	İngiltere	Avrupa
Burner Energy	İngiltere	Avrupa
Mepti	ABD	Kuzey Amerika
Oman Oil	Umman	Ortadoğu
Partex	Portekiz	Avrupa
BP Amoco	İngiltere	Avrupa
TPAO	Türkiye	Avrupa
China Nat. Pet. Comp.	Çin	Asya
ONGC	Hindistan	Asya
Enterprise	İngiltere	Avrupa
JIT	Japonya-Endonezya	Asya
First International Oil Corp.	ABD	Kuzey Amerika
Ayraumunaiga Geologia	Kazakistan	Avrasya
IPI	ABD	Kuzey Amerika
Kust Holding	----	-----
Oryx	ABD	Kuzey Amerika
Veba Oil	Almanya	Avrupa
Mobil	ABD	Kuzey Amerika
Japan Petroleum	Japonya	Asya
Sumitomoto	Japonya	Asya
Rosneft	Rusya	Avrasya
Itera	Rusya	Avrasya
Kazakhoil	Kazakistan	Avrasya
Philips Petrol	Hollanda	Avrupa
Falcon Energy Overseas	-----	-----
ENI	İtalya	Avrupa
British Gas	İngiltere	Avrupa
KazMunay Gas	Kazakistan	Avrasya
Lokarco (Lukoil – Arco)	Rusya - ABD	Avrasya/Kuzey Amerika
Texaco	ABD	Kuzey Amerika
Elf AG	Fransa	Avrupa

Potential Oil	-----	-----
Suudi Nimir Petrol	Suudi Arabistan	Ortadoğu
Nations Energy Company	-----	-----
Maersk	Danimarka	Avrupa
Veba Oil and Gas	-----	-----
Atlantic Caspian Resources	İngiltere	Avrupa
EEG	Almanya	Avrupa
IFC	-----	-----
Preussag Gmbh	Almanya	Avrupa
Nafta	Slovakya	Avrupa
Oryx	-----	-----
Kazaktürkmunai	Kazakistan	Avrasya
TEPCO LLC	Türkiye/İngiltere	Avrupa
Nations Petroleum	-----	-----
SOCAR	Azerbaycan	Avrasya
Caspian Energy Group	İngiltere	Avrupa
Grunewald	Almanya	Avrupa
Atilla Doğan	Türkiye	Avrupa
Land and General Berhard	-----	-----
RafiOil	-----	-----
Arawak Energy	Kanada	Kuzey Amerika
Russneft	Rusya	Avrasya
BMB	-----	-----
Ramco	ABD	Kuzey Amerika
Amerada Delta – Hess JV	-----	-----
Conoco	ABD	Kuzey Amerika
LukAgip	Rusya/İtalya	Avrasya/Avrupa
Pennzoil	ABD	Kuzey Amerika
Agip	İtalya	Avrupa
Amaco	ABD	Kuzey Amerika
Unocal	ABD	Kuzey Amerika
Prumşylore Stavitelsti	Çek Cumhuriyeti	Avrupa
Seneca Resources	ABD	Kuzey Amerika
Lukoil	Rusya	Avrasya
Matoil	Birleşik Arap Emirlikleri	Ortadoğu
Gender	Güney Kıbrıs	Avrupa
Anglo-Dutch	İngiltere	Avrupa
Vega-D Geophysica	Kanada	Kuzey Amerika
Technoeko	Kanada	Kuzey Amerika
Quest	İngiltere	Avrupa
Mannai	Katar	Ortadoğu
Uzenmunaigaz	Kazakistan	Avrasya
Aktobemunaigaz	Kazakistan	Avrasya
Ceaser Oil	ABD	Kuzey Amerika
Mol Rt	-----	-----
Vegyepszer	Macaristan	Avrupa
Urals Şirk	Güney Kıbrıs	Avrupa
Hurricane	Kanada	Kuzey Amerika
American – Turkish Central Asia	ABD/Türkiye	Avrupa/Kuzey Amerika

KAYNAKÇA

Avrupa Birliği, *An External Policy to Serve Europe's Energy Interests*, s.160/06.

Avrupa Birliği. (2008), *EU Energy Security and Solidarity Action Plan: 2nd Strategic Review*, Memo/08/703, Brüksel.

Bilgin, Mert, (2005). *Avrasya Enerji Savaşları*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

BOTAŞ, Uluslararası Projeler, Erişim Tarihi: Haziran 2009, <http://www.botas.gov.tr/index.asp>.

Dışişleri Bakanlığı. (2009), *Turkey's Energy Strategy*, Erişim Tarihi: Haziran 2009, http://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-enerji-politikasi.tr.mfa.

Dışişleri Bakanlığı, *Türkiye-Orta Asya Ülkeleri ilişkileri*, Erişim Tarihi: Haziran 2009, <http://www.mfa.gov.tr/sub.tr.mfa?ede60537-9169-4b35-a43b-1471fc7eaf08>.

Dışişleri Bakanlığı, *Türkiye'nin Güney Kafkasya Ülkeleriyle İlişkileri*,

Erişim Tarihi: Haziran 2009, <http://www.mfa.gov.tr/sub.tr.mfa?f6dc3bbf-8a73-4504-8a32-4f77c75f4809>.

Efegil, Ertan ve Elif Hatun Kılıçbeyli. (2003), *Yakın Dönem Güç Mücadeleleri Işığında Orta Asya Gerçeği*, İstanbul: Gündoğan Yayınları.

Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı. (2011), Bakan Taner Yıldız'ın 2012 Yılı Bütçesini TBMM Plan ve Bütçe Komisyonuna Sunuş Metni, *2012 Yılı Faaliyet Raporu*, Erişim Tarihi: Ocak 2012,

http://www.enerji.gov.tr/yayinlar_raporlar/2012_plan_ve_butce_komisyonu_konusmasi.pdf.

Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı. (2007), *2006 Yılı Faaliyet Raporu*, Erişim Tarihi: Haziran 2009, http://www.enerji.gov.tr/yayinlar_raporlar/2006_faaliyet_raporu.pdf,

Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 2007 Yılı Faaliyet Raporu, Erişim Tarihi: Haziran 2009, http://www.enerji.gov.tr/yayinlar_raporlar/2007_faaliyet_raporu.pdf.

Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Bakan Hilmi Güler'in 2007 Yılı Bütçesini TBMM Genel Kuruluna Sunuş Konuşması, Erişim Tarihi: Haziran 2009, http://www.enerji.gov.tr/yayinlar_raporlar/2007_butce_konusmasi.pdf.

Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Bakan Hilmi Güler'in 2005 Yılı Bütçesini TBMM Genel Kuruluna Sunuş Konuşması, Erişim Tarihi: Haziran 2009, http://www.enerji.gov.tr/yayinlar_raporlar/2005_butce_konusmasi.pdf.

Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Bakan Hilmi Güler'in 2006 Yılı Bütçesini TBMM Genel Kuruluna Sunuş Konuşması, Erişim Tarihi: Haziran 2009, http://www.enerji.gov.tr/yayinlar_raporlar/2006_butce_konusmasi.pdf.

Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Bakan Hilmi Güler'in 2009 Yılı Bütçesini TBMM Genel Kuruluna Sunuş Konuşması, Erişim Tarihi: Haziran 2009, http://www.enerji.gov.tr/yayinlar_raporlar/2009_butce_konusmasi.pdf.

http://europa.eu/index_en.htm

<http://tonto.eia.doe.gov/cfapps/ipdbproject>.

İpek, Pınar. (2006), *The Aftermath of Baku – Tbilisi – Ceyhan Pipeline: Challenges Ahead for Turkey*, *Perceptions*, Bahar, 1-17.

Özalp, Necdet. (2004), *Büyük Oyunda Hazar Enerji Kaynaklarının Önemi ve Konumu*, *Panorama Dergisi*, Sayı.1.

Winrow, Gareth m. (2005). Energy Security in The Black Sea: Caspian Region, *Perceptions*, Güz, 85-98.

www.bp.com/statisticalreview.

www.eia.doe.gov/emeu/cabs.

www.petform.org.tr

Yüce, Çağrı Kürşat. (2006), *Kafkasya ve Orta Asya Enerji Kaynakları Üzerinde Mücadele*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.